

Љубодраг Поповић

Архивски саветник
Београд

Љубомир Ковачевић и Српска православна црква

Ако су библиотеке трезори памети, архиви су ризнице памћења, сведочанство прошлости.* Архивска грађа која се налази у њима је најбољи, најистинитији, а истовремено и најбогатији извор сазнања. Законска регулатива у свим земљама па и у нашој, обавезује архиве да обезбеђују услове за њено трајно очување, и коришћење. Наша архивистичка терминологија под појмом архивске грађе подразумева, „изворни и репродуктовани (писани, штампани, фотографисани, филмовани или на други начин забележени) документарни материјал настао у току пословања стваралаца архивске грађе од трајне друштвене, а посебно научне и културне вредности“. Закон о заштити културних добара детаљишући ове појмове означава као ствараоце грађе осим осталих и грађанска правна лица и појединце. Битно је за овај материјал да се он сматра вредним за трајно чување, а самим тим вредним и за коришћење. Он се чува како би се њиме користили и они који су га произвели (створили), као и други који са његовим стварањем немају никакве везе.

Грађа створена од појединача – физичких лица пристиже у архиве као поклон или откупом од приватних лица. Ова грађа настала радом једне личности у току његовог живота, третира се као фонд, као једна целина. Овакав скуп документата, насталих у току живота и рада лица које је имало значајну улогу у друштвеном животу, архиви називају личним фондом. Такав је случај и са материјалом о коме излажем и који носи назив „Љуба Ковачевић – лични фонд“.

Ова уникатна и оригинална грађа, као и сва остала, не посуђује се ван установе у којој се чува. Зато је задатак архивисте да своје знање о тој грађи извору које му је друштво поверило на чување створи, пренесе и својим колегама и најширој јавности, а не да се према њему односи као према мртвом благу, да га скрива и да другима ускраћује сазнање о њему. А из улоге коју имају архиви, а то је да служе потребама друштва у целини, а пре свега науци, култури, уметности, публицистици, и другим облицима друштвеног живота, произилази и њихов задатак да архивску грађу учине приступачном јавности и тиме обезбеде научно-истраживачки рад у свим доменима друштвеног живота. Не постоји, међутим, један јединствени облик који би обухватио сва обавештења, сву информацију коју архивист о грађи пружа, и омогућио удовољење свим захтевима.

---

* Излагање на научном скупу „Српска теологија у двадесетом веку: Истраживачки проблеми и резултати“ одржаном на Православном богословском факултету у Београду 28. децембра 2007. у склопу пројекта бр. 149037A („Српска теологија у двадесетом веку“), који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

Архиви настоје да израде читаву мрежу информативних помагала која ће омогућити истраживачу да се оријентише, упути и конкретно користи архивску грађу о изабраној теми. Такав је случај и са овим фондом. Но пре него што о томе почнемо да излажемо сматрамо да смо обавезни да укратко нешто кажемо и о личности творца овог фонда, академику Љубомиру Ковачевићу.

Ковачевић Љубомир, рођен јануара 1848. год. у Петници код Ваљева, гимназију и Велику школу завршио је у Београду, након чега је започео наставнички рад у Неготину, одакле је премештен у Учитељску школу у Крагујевцу, са којом је после њеног премештаја заједно прешао у Београд. Није се „дugo времена бавио наставом, али је зато веома вредно радио у готово свим научним и културним установама свог времена. Убрзо је постао члан Српског ученог друштва, а по његовом укидању и оснивању Српске Краљевске академије, краљ Милан Обреновић га је именовао за академика. У Академији је био секретар Одсека за друштвене науке, а затим главни секретар Академије. У два маха био је министар просвете: 1895/96. и 1901/02. Својим радом у другом министровању допринео је оснивању Богословског факултета у оквиру будућег Универзитета у Београду. Једногласном одлуком Народне скупштине 1912. год. постао је државни саветник. Учесник је, као млад човек, у два српско-турских рата (1876-1878). Као човек у годинама, није био учесник I светског рата, али је 1916. заједно са Живаном Живановићем и Марком Леком био учесник у спасавању докумената српске Државне архиве у Крушевцу. Свој животни пут завршио је новембра 1918. у Врњачкој Бањи, у коју се у току аустроугарске окупације склонио после боравка у Крушевцу.

Посвећен истраживању српске прошлости бавио се исправкама погрешно датованих повеља и писама, те утврђивањем значајних датума. Започети су његови аналитички радови-расправе о српским владарима и властеоским породицама. Добар део Ковачевићевог рада посвећен је сакупљању и објављивању извора, какве представљају повеље, натписи, записи, црквени текстови. Један је од двојице издавача „Светостефанске хрисовуље“ (други је познати философ Ватрослав Јагић). Дуго је припремао збирку светогорских повеља, чије је исписивање извршио 1894. Ова збирка је имала ту несрећу да, мада већ добним делом одштампана, пропадне у Првом светском рату. Део његових исписа објавио је познати историчар Стојан Новаковић у делу „Законски споменици српских држава средњег века“. Највећи дomet у своме раду Ковачевић је достигао у расправама у којима разлучује предање од поузданых извора. Тако је он одлучно одбацивао легенду о убиству цара Уроша и издаји Вука Бранковића на Косову. Да би успео у својим настојањима Ковачевић је радио веома брижљиво и споро, желећи да свако питање коме се је посветио у потпуности реши и доведе до савршенства. Зато је објавио сразмерно мали број радова. Тако је од значајно сакупљене грађе (12 кутија) добар део остао необјављен.

Од „заоставштине“ Љубомира Ковачевића ми ћемо овом приликом набројати део од онога што се односи на историју Српске православне цркве: Списак повеља српских владара, црквених поглавара и српске властеле (1192-1704); Преписи повеља од Стевана Немање до Стефана Душана (1192-1704); Исписи података из повеља и збирки извора о разним црквеним личностима и о Карађорђу и његовој делатности; Повеља кнеза Лазара Манастиру Раваници о давању метоха истом (препис); Преписи и изводи из повеља и хрисовуља византијских и срп-

ских владара о учињеним даровима црквама и манастирима у Србији и ван ње; Спор Хиландара и Св. Пантелејмона; дарови српских владара и црквених велико-достојника Хиландару; историје српске цркве 1785. год.; Материјал о Хиландарској афери и о непријатељској делатности управе манастира Хиландара (1898-1902); Препис Каријског типика Св. Саве; Материјал о манастиру Хиландару и Св. Гори; Светогорски акти (штампани); Исписи из домаћих и страних извора за историју српских манастира; Исписи података из повеља српских владара српским манастирима – давање разних привилегија; Исписи разних података из домаћих и страних извора објављених и необјављених о Србији и српској цркви, о Првом устанку (средњи и нови век); Материјал за историју манастира у Србији, Санџаку, Херцеговини, Црној Гори, Македонији, и израду генеалошких таблица епархијских митрополита у границама Пећке Патријаршије; Материјал за историју Призренске богословије (1872-1892); Пројекат правила о уређењу Призренске богословије; Издаци за богословију у Призрену, Митрополију на Савинцу, за њену изградњу и храм Св. Саве; Историја Србије од укидања Пећке Патријаршије, до Букурештанског мира (1766-1812), и др. Ова грађа коју смо навели, као и остале ненаведена о овој проблематици својим садржајем има вишеструки значај за обезбеђивање свеобухватне анализе разних тема из историје српске цркве.

Иначе ова грађа пристизала је у Архив Србије (Државни архив) у више ма-хова. Супруга пок. Љубомира Ковачевића Драга јуна месеца 1919. предала је два дрвена сандука у којима се налазила грађа Државног архива и СКА, иначе зао-ставштине њеног покојног супруга.¹ У јулу 1925. Драга Ковачевић је учинила још један поклон Државном архиву, који се састојао од три слике: Карађорђа (1808), Миленка Стојковића и Милосава, војводе црноречког. За ово је добила и захвалницу Архива.² Ово је учинило још више да се породица Ковачевић нерас-кидиве веже за Архив, па су 1967. кћери Љубомира и Драге Ковачевић, Милица Ракић и Оливера Станић, понудиле на откуп Архиву Србије заоставшину свога оца, што је прихваћено. Откупљена грађа чини готово целу заоставшину, како се то архивистички каже, 'творца' личног фонда. Фонд иначе обухвата период истраживања од 1870-1918. и састоји се од 12 кутија грађе. Она је данас архиви-стички сређена и аналитички обрађена. Овако обрађена састоји се из 1288 анали-тичких јединица. За овај фонд, који је обрађен по архивистичким правилима за личне фондове, урађени су и именски и тематски регистри.

Фонд садржи све групе докумената које обично садрже лични фондови у своме саставу: Тако нпр. од „личних докумената“ у њему се налазе: генеалогија породице Ковачевић, дозвола министра Унутрашњих дела Љубомиру и његовом брату Владимиру да своје презиме „Поповић“ замене са „Ковачевић“, јер им је то старо породично презиме, укази о постављању Љ. Ковачевића на разне дужности, те одликовања и др. У групи „из делатности“ сачувана је грађа која одражава ње-гов лични рад, па затим његови исписи из литературе и извора, из домаћих и страних архива. Особито су значајни извори како за дипломатску и књижевну, тако и за црквену историју. У групи „Преписка“ посебно је значајна обимна пре-писка у количини од око 1700 писама, коју чине преписка са истакнутим научни-

¹ (АС, ЉК, бр. 57)

² (АС, ЉК, бр. 59)

цима, политичарима, књижевницима, просветним и црквеним лицима, као и националним радницима. Као аутори у овој преписци се налазе нпр.: Иларион Руварац, Ватрослав Јагић, Љуба Стојановић, Михаило архиепископ и митрополит Србије, и др. У овој преписци многобројни су подаци из митологије, лингвистике, лексикологије и др.³

Но једна ствар која аутора овог излагања забрињава јесте свакако мала коришћеност ове богате заоставштине која се чува у Архиву Србије. Она је и један од мотива за ово излагање. Подаци сакупљени истраживањима Ковачевићевим односе се на историју српског народа од средњег века до такорећи kraja 19. века. Иако Ковачевићеви радови датирају још од далеке 1866. године и објављивани су дуги низ година, доста их је остало у рукопису, необјављених. И аутор библиографије радова Љубомира Ковачевића, Аница Лолић је навела више од 15 оваквих примера.

Чувена канадска изрека каже: „постоји много путева кроз шуму“. И ово је један од путева којим се користимо у приближавању делу Љубомира Ковачевића.

---

³ (АС, ЉК - анал. Инвентар)